

В стихотворението „Радостта на сенките“ (сборник „Песни за Македония“) Миладинови сякаш се връщат към живота в освободена Македония:

*Ний пак сме живи, майко, чувай:
с теб заедно и ние пеем.*

В социалистическа Югославия сборникът „Български народни песни“ на братя Миладинови е преиздаван под съкратеното заглавие „Народни песни“. Думата „български“ дразнеше слуха на учените и издателите от Югославия, защото директно посочваше, за какви са се смятали братя Миладинови и на какъв език са пели песни жителите на Македония. Произведенията на писателите на българското национално Възраждане, родени в Македония, пределно ясно отразяват тяхното българско самосъзнание.

Ив. Вазов, сам възрожденец, споделя възгледите на своите предшественици-писатели от Възраждането. Неговото национално самосъзнание по нищо не се отличава от самоидентификацията на братя Миладинови, Р. Жинзифов и другите писатели от онова време. Прадядото на Вазов е бил бежанец от Македония. За Вазов Македония е неотменна част от България, от нейното тяло и дух. Тук, в Македония, в Охрид, се е трудил българският просветител Климент Охридски (840–916) – един от основоположниците на старобългарската литература, ученик и сподвижник на Кирил и Методий. В стихотворението „Свети Клименте!“ (декември 1915 г., сборник „Песни за Македония“) за епиграф служи откъс от писмо на един български полковник: „Отидохме с другарите в църквата „Св. Климент“ и се спряхме пред иконата на светеца. Бедно облечена жена доближи до нас и каза: „Господине, „Златният“ ви доведе да ни отървете от проклети сърби. Ние все на него се молим“. По щастлива случайност, Охрид бе освободен в деня на Св. Климента (25 ноември)“. (Из писмото на полковник Ж.). Стихотворението е написано във формата на молитва, отправена към свети Климент.

Не само сенките на великите прадеди помагат на „българските витязи“, но и самата природа на Македония – планините, горите, езерата, реките. Подобно олицетворение на природата е характерно и за юнашкия епос. Поезията на Вазов, откликваща на събитията от Първата световна война, е тясно свързана с фолклора. В стихотворенията „Крали Марко“, „Крали Марко събуден“, „Македонските витязи“, „Радост на македонските долини“, „Трите наши езера“, „Охридско езеро“ поетът широко използва народните предания, фолклорните мотиви, системата от образителни средства, характерни за народните песни. Обръщането към образите на фолклорните юнаци, хайдутите отговаря на духа на героико-романтичната поетика в редица стихотворения от военното време. Като възприема творчески фолклора, Вазов създава самобитни произведения, изразяващи идеите на неговото време. Преосмисляйки фолклорните образи, той изразява своето отношение към света.

Военната лирика на Вазов въздейства върху широка маса читатели, особено върху онези, които непосредствено участват в боевете. Поетът получава множество благодарствени писма от фронта, от обикновени войници. По случай годишнината на „войната за обединението на българите“ (именно така възприема Вазов победоносните боеве в Македония) поетът през 1916 г. пише стихотворението „Тревожна и бурна година“ (сборник „Нови екове. Дисонанси“) – художествена прослава на доблестта, храбростта, издръжливостта на родината.